

ÂDIYÂT

سُورَةُ الْعَادِيَّاتِ ﴿١٠٠﴾

Vel'âdiyati sûresi, İbni Mes'ud ve Cabir ve Hasen ve İkrime ve Ata kavillerince mekkî, Enes ve Katâde kavlince ve İbni Abbastan iki rivayetin birisinde de medenî denilmiştir. Bezzâr ve İbni Münzir ve İbni Ebî Hâtim ve İfradda Dârekutnî ve İbni Merdûye İbni Abbastan şöyle bir rivayet tahrir eylemişler: Resûlullah sallâllahü aleyhi vesellem bir hayl, ya'ni bir süvari takımı göndermişti, bir ay geçti ondan bir haber gelmiyordu, o sebeble Vel'adiyati ilh... nâzil oldu. Âlûsînin zikrettiği vechile aleyhissalâtü vesselâm Benî kinaneye bir seriyye göndermiş ve üzerine nükabdan bir zat olan Münzir ibni Amri Ensârîyi ta'yin eylemişti, Peygambere bir ay bunların haberi gecikmişti, Münafıklar da onlar katlolundular demişlerdi. Bu Sûre onların selâmetini ihbar ve tebşir için nâzil oldu diye rivayet olunmuştur ki bunlar medenî olduğunu gösterir.

Âyetleri - Hılâfsız onbirdir.

Fasılası - ۲۰۵۱ Harfleridir.

Bu Sûre dahi Arzın bir zelzelesi ma'hasında olan ve bir Kıyamet gününü andıran harb hareketlerini ve kuvvetlerini ihtar ile hayr-ü şer amellerin görünüşü hengâmını bir nevi' tevziyh ve Dünyayı Âhirete tercih edenleri tehdid ve nihayet ceza gününün bir tasviri olmak itibariyle

Sh:»6015

evvelki Sûrenin bir adlıdır, Ondaki zelzele ile bundaki koşuş, çakış ve çarpışma, ondaki ihracı eskal ile bundaki ba'serei kubur, ondaki tahdîsi ahbar ve rü'yeti a'mal için sudûr ile bundaki tahsiyli ma fissudûr arasındaki alâka ve münasebet de aşikârdır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿۱﴾ وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿۲﴾ فَالْمُورِيَّاتِ قَدْحًا ﴿۳﴾
فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ﴿۴﴾ فَاتَّرْنَ بِهِ نَقْعًا ﴿۵﴾ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا

﴿٦﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ﴿٧﴾ وَأَنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ
﴿٨﴾ وَأَنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٩﴾ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا
فِي الْقُبُورِ ﴿١٠﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١١﴾ إِنَّ رَبَّهُمْ
بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١٢﴾

Meali Şerifi

O harıl harıl koşular koşan 1 Çakarak da ateşler saçan 2 Ve sabahleyin baskın basan 3 Derken savurup
da bir toz duman 4 Bir derneği o demde ortalayan: kuvvetlere kasem eylerim ki 5 Pek nankördür o insan
rabbine 6 Ve o kendi şâhiddir buna 7 Ve o sevdiği için serveti katıdır, çetindir ona 8 Fakat bilmiyecek mi?
Deşildiği zaman o kabirdekiler 9 Ve derildiği zaman o sadırdakiler 10 O gün o rableri onlara elbette
habirdir 11

1. ﴿وَالْعَادِيَاتِ﴾ - «Vav», kasemdir. Âdiyat, hızla koşmak, segirtmek ma'nasına adivden ismi

fâil cem'i müennes

Sh:»6016

sâlimdir. Binaenaleyh at, deve ve sâir koşanların hepsine ıtlak olunabilir. Kamus sahibinin Besairde beyanına göre bu adiv maddesi esasen tecavüz ma'nasına mevzu'dur. Gâh yürüyüş itibariyle mülâhaza edilir, ona adiv ya'ni segirtmek ta'bir olunur. Ve gâh kalbî olarak mülâhaza edilir, ona adavet ve muadât, ya'ni düşmanlık ta'bir olunur. Gâh da adaleti ihlâl itibariyle mülâhaza edilir ona da unvan, ya'ni zulüm ü teaddî ta'bir olunur. Ve gâh da mekân ve mahall itibariyle mülâhaza edilir, ona da advâ ya'ni sirayet ta'bir olunur. Sair ma'nalar bundan müteferri'dir. Ganiyy vezninde adiy ve sariye vezninde âdiye dâima harb-ü kıtale koşup hücum eden cemaate denir. Ba'zıları adiy piyade muhacimlerine, âdiye, süvari muhacimlerine mahsus olduğunu söylemiştir. Burada Hazreti Alîden merviy olarak Arafata giden huccacın devreleriyle tefsirine dâir bir rivayet nakledilmiş ise de İbni Abbastan merviy olduğu üzere süvarilerin atları olmak âyetlerin mazmununa nazaran zâhirdir ve ekser müfessirîn bunu ihtiyar eylemişlerdir. Zira

﴿ضَبْحًا﴾

- DABH, atların koşu esnasındaki nefeslerinin sesleridir ki sahîl denilen kişnemek değil,

yemi ve sahibini gördüğü zaman yaptığı gibi hamhame denilen sesi de değil, hızlı nefes sesi olan bir harıltı

ve hohlamadır. Denilmiştir ki dabh, bir at, birde köpek koşarken olur. Takdiri kelâm « تَضْبَحُ ضَبْحًا »

» veya Dâbihat ma'nasındadır. Sonra 2. ﴿فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا﴾ - KADH, çakmak çakmak,

ya'ni hızla çarpmak, « **أَوْرِي • يُورِي • اِيْرَاءً** » çakmakla ateş çıkarmaktır. Bu da atların

koşarlarken hızlarından tırnaklarıyla çarptıkları taşlardan çakmak gibi ateşler çakarak gitmelerinde zâhirdir.

Ki bu geceleyin görüleceği ve hız eseri olduğu cihetle onların hem kuvvetlerini hem de geceleyin

koştuklarını iş'ar eder. En açık olan ma'na da budur. Maamafih bunu daha diğer ma'nalarla izzah edenler

de olmuştur:

Sh:»6017

2- Bir kısım müfessirîn demişlerdir ki: gerçi bu Âyetlerden murad atlardır. Lâkin ateş çakmaları,

sahibleriyle düşmanları arasında harbi kızıştırmaları, harb ateşini tutuşturmalarıdır. Netekim «

كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ » buyrulmuştur. Ve harb kızıştığı zaman «

حَمِيَّ الْوَسِيْطُ = furun kızıştı» denilmek de meseldir.

3- Bunlar geceleyin hacetleri ve yemekleri için ateş yakan gâzileridir, « **فَالْمُورِيَّاتِ** » cemâatün

minelguzattır denilmiş, netekim âdiyati huccac develerine haml edenler de arafattan geceleyin müzdelifeye

meş'arı harama gelip orada ateş yakan huccac demişlerdir.

4- Ağır, müheyyic sözler söyliyerek adavet ateşi çakıp tutuşturan diller denilmiştir ki bu manada «kadhan»

lisan ile kadha haml olunabilir.

5- Meker-ü hud'a ateşi çakan fikilerdir denilmiş, bu mana da ibni Abbastan rivayet edilmiştir. Zira «

لَأَقْدَحَنَّ لَكَ ثُمَّ لَأَأُورِيَنَّكَ

çıkarmayım da gör» denilirki bu hud'a yapayım başına bir iş çıkarayım, bir şer, bir harb uyandırayım da gör

demektir.

6- Ikrima demiştirki: «فَالْمُورِيَّاتِ قَدْحًا» süngüler, silâhlardır. Buna göre zamanımızın ateş

saçan silâhları hiç bir mecaz mülâhazasına hacet kalmaksızın bunda evleviyetle dahil olmuş bulunur.

Bâhusus sûrenin mekkî olması rivayetine göre o zaman İslâmda ne at ne silâh olmadığı cihetle bu âyetler

bütün istikbale aid demek olacağından bu ma'na ve şumul daha vâzıhtır. Bu suretle burada sonradan

peyderpey zuhur edecek böyle ateşler saçan silâhlarla istikbalin kuvai harbiyesine dahi işaret edilmiş

olmakla buna nazaran «الْعَادِيَّاتِ ضَبْحًا» yalnız atlara değil, harıl harıl hızlı süratlerle hücum

eden motorlu akın vasıtalarının dahî hepsine şamil olmuş bulunur. Bu âyetlerde tamamen tercemesi kabil

olmayan kelimelerin hususiyetlerine ve cemiyetlerine dikkat edilir ve bunların

aralarında

Sh:»6018

peyderpey tertib ifade eden «fa» larla iyrad olundukları da mülâhaza olunursa bunlar sade bir seriyyenin

değil, her zamanın peyderpey inkişaf edecek te'arruz vasıtalarını işar eden âyetler olduğu takdir

olunabilir.

7- Nihayet bir de « فَأَلْمُورِيَّاتِ قَدَحًا » « فَأَلْمُنَجَّحَاتِ أَمْرًا » yani işi başarmış:

maksudlarını bulmuş, Gaza veya Hac her ne ise matlûblarına muvaffak olmuş olanlar diye tefsir edilmiştir.

Zira hacetini bitirmiş, işinde muvaffak olmuş kimseye « أَوْرَى زَنْدَهُ » = o çakmağını çaktı» denilirki

muradına irdi demektir. Bu surette münciha cemaatin vasfı olup « جماعت منجحه » manasına

râci olur, Yâhud atların süvarilerin vasfını beyan olur. Bu manada cerir:

وجدنا الازد اكرمهم جوادا واوراهم اذا قد حوازنادا

demıştır. Bir de « فُلَانٌ إِذَا قَدَحَ أَوْرَى وَإِذَا مَنَحَ أَرْوَى » derlerki: fülân

çakmağı çakınca yandırır ve ihsan edince kandırır, yani sîrab eder demektir. Bu manalardan birincisi

doğrudan doğru hakikat, diğerleri mecaz olmak hasebiyle en zâhir olan evvelkidir. Ancak bugün silâhların

ateş çakması manası da bir hakikat olduğu unutulmamak lâzım gelir.

3. اِغَارَهُ وَغَارَتِ - ﴿فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا﴾: lügatte akın eylemek, ya'ni sūr'atle

gitmek veya baskın etmek, talan yapmak manalarına, bir de gavre, ya'ni engin araziye girmek manasına

gelirki lisanımızda da olduğu üzere akın, garet, en ziyade baskın ve talan manasında müteareftir. Deveye

haml edenler, hüccacin sabahleyin Minaye sūr'atle gelmeleri manasına anlamak istemişlerse de düşmana

baskın için akın eden süvariler olmak daha mütebadirdir. Bunun sabah vakti yapılması da hem geceleyin

düşmanın vâkıf olamayacağı bir surette tertibat alarak hazırlanmak hemde yaptığını yapacağını iyi görüp bir

yanlışlığa meydan vermemek üzere hüccumu sabahleyin göz göre göre yapmak ekseriya daha sâlim olmak

hasebiyle garetlerde mütad

bulunmasındandır. Harb tarihlerinde gece baskınlarının da yerine göre muvaffak olduğu yok değilse de tehlikesinin daha çok olduğu dahi münker değildir.

4. ﴿فَآثَرْنَ بِهِ نَقْعًا﴾ derken o dem, bir toz duman savurmuşlardır. -Bu cümle fi'liyye

evvelki ismi fâ'illerin delâlet eyledikleri fi'iller üzerine ma'tuftur. Zira ismi fâiller üzerindeki « ال » ler ismi mevsul olduğundan dolayı sıleleri fi'il ma'nasındadırlar, Onun için hâsılı ma'na «

وَاللَّاتِي عَدَوْنَ فَأَوْرَيْنَ فَاغْرَيْنَ فَآثَرْنَ» demektir. Ancak bunun burada sarîh fi'le

tahvîli bir nükte ister ki o da maksadın bu lâhzada tehakkukuna işaret olmalıdır. « آثَرْنَ », ihtiyar, şuru' ve

tetebbü' ma'nalarına eserden olmak dahi mümkün ise de severân ettirmek, ya'ni tehyic edip savurtmak

ma'nasına «isâre» den olarak tefsîr edilmiştir. Zâhir olan da budur. « به » zamiri sabah vaktına râci'dir.

NAK'AN, lügatte toz ve birikmiş su ve haykırmak veyâ kayırtmak ve katl etmek ma'nâlarına gelir. Burada en ziyade gubar, ya'ni toz ma'nasına tefsîr edilmiştir ki akın esnasında savrulan toz duman demektir. Bu evvelce koşu esnasında da savrulmuş ise de iyâr gündüz görülmeyip gece görüldüğü gibi bu da gece görülmeyip gündüz zâhir olduğu için sabah vakti zikredilmiştir. Bu suretle evvelki kadh-u iyârın da gece

vakti olduğuna işaret olunmuştur. Bundan başka bu toz, sonradan barutun keşfine de işaret olabilir.

Bununla beraber «nak'an» muhtelif ma'nalarına nazaran hücum esnasında feryadlara, dökülen terlere ve

kanlara da delâlet ve iymadan da nâf değildir

5. ﴿فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا﴾ derken onunla, ya'ni o nak'ile, yâhud o demde bir cem'iyyeti

ortalamışlardır. -Bir düşman derneğini, ordusunu tam ortasından vurup içine dalarak yâhud çevirip ortaya

atarak mağlûb ve perişan eylemişlerdir.

Sh:»6020

Böyle yapan kuvvetlere kalem olsunki 6. ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ﴾ o insan -bir kısım efradı i'tibariyle

insan cinsi ﴿لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ﴾ rabbine kenuddur.- Ya'ni çok nankördür. Üzerindeki ni'metinin

hakkını tanımaz, şükürünü eda etmez. Yâhud gördüğü ni'metlerini, mazher olduğu füyuzatını hisaba almaz,

ona karşı vazîfesini yapmaz, unuttur da hep ma'ruz olduğu mesaib ve müşkilâtı anarak şikâyet ve itiraz eder

durur. Kâfir, çifittir.

KENUD, anud vezninde kefur, ya'ni çok küfrâni ni'met edici demektir. Çok levm ve küfr eden cahud ma'nasına da tefsîr edilmiştir. Birşey bitirmeyen verimsiz araziye ve kocasının hukukuna ve iyiliklerine küfrân eden nânkör kariya ve yemeğini müsafirden sakınarak yalnızca yiyen cimriye ve mustehıkkına atasını men'eden le'ime ve mutlâka bahîl ve nâkese ve inadına âsîy ve günahkâra ve kölesini, uşağını çok döğen kimseye kenud ıtlak edilir. Burada ekseriyetle tabi'atı insaniyyeye aid olmak üzere çokları kefur binni'me demişlerdir. Zeccac, kâfir demiş, Haseni basrî mesaibi sayar, ni'meti unuttur levvam demiş, İbni cerîr Ebu umame radiyallâhü anhten şöyle bir hadîs de rivayet eylemiştir: demişki: Resulullah sallallâhü

aleyhi vesellem: « إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ » dedi «

لَكَفُورٌ الَّذِي يَأْكُلُ وَحْدَهُ وَ يَضْرِبُ عَبْدَهُ وَ يَمْنَعُ رَفْدَهُ » ya'ni

kölesini döğen, ve vergisini men'eder. 7. ﴿وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ﴾ -Bu zamirde de iki

vecih vardır. Taberî gibi ba'zıları rabbe irca' ederek Allah ise onun üzerinde şâhiddir görüp duruyor.

Ma'nasını vermişlerdir. Bu ma'siyetten zecr için bir tehdid ve inzar demek olur. Zamirin karibine rucuu asl

olması kaidesine nazaran da bu vecih evlâ gibi görünür. Lâkin kelâmın mevzuu insan olmak ve bundan

sonraki zamir de ona râci bulunmak hasebiyle

bunun da insana rucu nazmın insicamına daha muvafıktır. Onun için çokları: hem o insan kendisi o nankörlüğüne şâhiddir demek olması tercih eylemişlerdir. Yani başkaca delil ve isbata hacet yoktur. İnsan öyle olduğuna kendisi şehadet eder. Zira o nankörlük eseri onun üzerinde o kadar âşikârdır ki kendi ahvalini basîret ile mütalea eder ve kölesine uşağına ve tahtı idaresinde olanlara karşı muamelesini bir mülâhaza eylerse kendinin Rabbine çok nankörlük etmekte bulunduğunu inkâr edemez, kendi vicdanında ıkrar eder. Yâhud Dünyada etmezse biraz sonra beyan olunacağı üzere Âhırette kendi aleyhine şehadet edecek, günahlarını i'tiraf eyleyeceklerdir. Bu manada «vav» âtife olduğundan bu da kasemin ikinci cevabı demektir. Üçüncü 8. ﴿وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ﴾ ve filvakî o insan hubbi hayr için pek şediddir.- Hayır, kur'anın « أَنْ تَرَكَ خَيْرًا » gibi bir çok âyetlerinde mal manasına ve bâhusus çok mal, servet manasına geldiği gibi burada da umumiyyetle mal diye tefsir olunmuştur. Mala hayır itlak edilmesinin sebebi tab'ı insanın ona mâil olmasından, Dünya menfeati bulunmasından dolayı ekser insanların onu mutlaka hayır gibi zum etmeleridirki burada o zuum zemm edilmiştir. Şedid de bahil veya kavi manasında olmak üzere iki vech ile izzah edilmiştir. Yani mal ve serveti mutlâka hayır zann ederek sevdiği için bahildir, sıkıdır, Allah için o malın hakkını vermek hayra sarfetmek, umumî menfeatlara hizmet eylemek istemez kıskanır. Yahud malı, Dünya menfeatını sevmek için çok kuvvetlidir. Onu kazanmak eline

geçirip toplamak hususunda kavidir, harîstir, fakat onun hakkını, şükürünü ödemeğe, Allah için kulluk

etmeğe gelince zayıflığını ileri sürerek on para vermek istemez, kaçınır da kaçınır, nankörlük eder.

Rivayetler bu iki mana üzerindedir. Maamafî hayır, maruf manasında, şedid de münkabiz olup sıkılmak

manasına şiddetten olmak üzere keşşaf üçüncü bir vecih daha söylemiştir ki daha açık görünür: şöyle ki o

insan hayrata, hayır

Sh:»6022

işlere sevgi beslemez, münbasit olmaz, münkabiz olur, canı sıkılır, malen ve bedenen bir hayır teklif

olununca hoşlanmaz, zoruna gider, sertelir, sertelir amma 9. ﴿أَفَلَا يَعْلَمُ﴾ ya sonra

bilmiyecekmi? -Neticeyi ihtar ile inzar ve vaîddir. Ya'ni öyle servet hırsı, Dünya menfeati sevdasiyle bahillik,

nakeslik, nankörlük yapmakla ne fena hareket etmiş, kendi hakikî menfeatinin nasıl hılâfına gitmiş

olduğuna bugün şehadet etmiyorsa sonra da anlamıyacak, i'traf etmiyecek onun cezalarını çekmiyecekmi

sanıyor?- ﴿إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ﴾ (Sûrei İnfitarda «

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ» âyetine bak). O zelzele, o Kıyamet günü Arzın ağırladıklarını çıkardığı

ve o kabirlerde gömülenler deşilip fırlatıldığı 10. ﴿وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ﴾ ve o

sudûrdakiler tahsil edildiği, muhassalası alındığı vakit -Ya'ni gönüllerde saklanan bütün gizli sirlere,

niyetler, garazlar, olgun hâsilât gibi derilip toplanıp bütün hâsilasıyla meydana konduğu vakit muhakkak o

nankör insanlar Dünyada neler ettiklerini anlıyacaklar çünkü 11. ﴿ان رَّبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ﴾

o gün o rableri onlara -o ni'metlerine karşı nankörlük ettikleri rabbül'âlemîn, o insanlara onların bütün

mevcudiyetleriyle bütün yaptıklarına ﴿لَخَبِيرٌ﴾ elbette habîrdir.- Hiç bir zerresinden gafil değil,

içlerini dışlarını hepsini bilir, evvel de bilir, sonra da bilir. Fakat o gün hepsini kendilerine bildirecektir. Onlar

unutduysalar da o bilir. «أَحْصِيَهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ» dur. O hakları ödenmeyen malların, servetlerin,

o hırsla birikdirilecek gömülen hazînelerin, defînelerin hepsini o gün çıkaracak «

يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ
وَيُظْهِرُهُمْ هَذَا مَا كُنْتُمْ لَأَنْفُسِكُمْ

onlarla alınları, yanları, belleri dağlanacaktır. Bunun Dünyada başlıca bir misali bu Sûrenin başındaki

kasemlerle ihtar

Sh:»6023

olduğu üzere ateşler çıkararak gelip cem'iyetleri perişan eden harb akınları altında kalanların halleridir.

Bu münasebetle burada Sûrei Enfalde geçen «

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ
عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ

يَعْلَمُهُمْ» mazmunu üzere Allah yolunda kuvvet hazırlamak için seve seve mal sarf ederek hayra

çalışmak ve ferdî servet hırsıyla bahîllik ve nankörlük etmemek lüzumunu ihtar olunmuş ve aynı zamanda

Dünya istiflâlarında ölümle kurtulmak kabil olduğu halde kabirdekilerin deşildiği ve sadirdekilerin derildiği

ve zerresine varıncaya kadar hayr-ü şer amellerin cezası görüleceği gün teveccüh edecek olan ebedî

azâbdan kurtulmak kabil olmayacağı anlatılarak insanlar Allah için hayır perverliğe sevk olunmuştur. Râzî

der ki: Burada va'z hissası şudur: Ey insan sen Dünya menfeati hırsıyla hakk-u hayre karşı gelmek için

sİNende türlü hisler besler, fâidesiz şeylere hazırlanırsın, kabirler bina eder, tabut satın alır, kefen dokur

biçersin, bunların ise hepsi kurdların hissasıdır, hani rabbın rahmanın hazzı nerede? Bir kadın bile hâmil

olduğu vakit çocuğuna giyecek hazırlar, ona senin çocuğun yok bu hazırlık nedir? Denilecek olsa yarın

karnımdaki deşilip çıkacak değil mi? Der. Rabbın da sana bu Arzın karnındakilerin hepsi deşilecek değil

mi? Hani hazırlık? Diyor اهـ .

Bunun üzerine o kabirdekiler deşilip o sadırdakiler derilirken hepsine habîr olan rabbın huzurunda

neticenin ne olacağı anlatılmak üzere de bunu bervechiâfî sûrei Karia ta'kiyb edecektir.